

ՀԱՎՈՐՅԱՆ ԼԻԼԻԹ
(ԵՊԼՀ ԿԻ)

**ՀԱՅ-ՉԻՆԱԿԱՆ ԱՌԵՎՏՐԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ
ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ
1992-2013 ԹԹ.**

Չինաստանի Ժողովրդավարական Հանրապետությունը (ՉԺՀ) աճն արդեն սառը պատերազմից հետո աշխարհում ձևավորված աշխարհաքաղաքական հավասարակշռության վերախմբավորման պատճառ է դարձել, որտեղ տնտեսական հզորությունն ու մարդկային կապիտալի առատությունը ձեռք են բերում էլ ավելի մեծ նշանակություն այն դեպքում, երբ միջուկային զենքի և բալիստիկ հրթիռների նշանակալիությունը նվազում է, ինչը թե՛ գերտերություններին, թե՛ պակաս նշանակալի երկրներին դրդում է մեկը մյուսի հետևից ամրապնդել իրենց կապերը Չինաստանի հետ: Այս երկիրն արդեն դարձել է այնպիսի տերությունների խոշորագույն առևտրային գործընկերը, ինչպիսիք են Ճապոնիան, Ռուսաստանը և Հնդկաստանը: Նա նաև Լատինական Ամերիկայի ու Աֆրիկայի երկրների խոշորագույն, ինչպես նաև ԱՄՆ-ի առևտրային երկրորդ գործընկերն է¹:

ԽՍՀՄ-ի լուծարումից հետո Հարավային Կովկասի պետությունները ձեռք բերեցին անկախություն: 1991 թ. սեպտեմբերի 21-ին Հայաստանը հռչակվեց անկախ պետություն: ՉԺՀ-ն առաջիններից մեկը ճանաչեց Հայաստանի Հանրապետության ինքնիշխանությունն ու անկախությունը և առաջինը դեսպանությունը բացեց Երևանում: Նորանկախ Հայաստանի Հանրապետությունում չինական կառավարության առաջին դեսպանատունը բացելու որոշումը վկայում էր Հայաստանում Չինաստանի ունեցած հետաքրքրությունների մասին²:

¹ Сараджян С., Армения и Китай: доводы в пользу особого сотрудничества, Бюллетень НОФ Нораванк, 21-й ВЕК, № 4, 2012, с. 115-116.

² Սարգսյան Գ., Չինաստանի արտաքին քաղաքականության առանձնահատկությունները և չին-հայկական հարաբերությունները (1991-

1992 թ. ապրիլի 6-ը նշանակալից է Հայաստանի Հանրապետության և Չինաստանի Ժողովրդական Հանրապետության համար, քանի որ այդ օրը ստորագրվեց երկու երկրների միջև դիվանագիտական հարաբերություններ հաստատելու մասին համատեղ հուշագիրը: Այդ փաստաթղթում ամրագրված է, որ ՀՀ-ի և ՉԺՀ-ի կառավարությունները համաձայնեցին զարգացնել բարեկամական հարաբերությունները և համագործակցությունը երկու երկրների միջև ինքնիշխանության և տարածքային ամբողջականության, փոխադարձ հարգանքի ու չհարձակման, միմյանց ներքին գործերին չմիջամտելու, իրավահավասարության, փոխշահավետության, ինչպես նաև խաղաղ գոյակցության սկզբունքների հիման վրա³: 1992 թ. հուլիսին Երևանում սկսեց գործել ՉԺՀ-ի դեսպանությունը: Ինչպես նաև 1992 թվից Երևանում գործում է ՉԺՀ-ի առևտրական ներկայացուցչությունը: Այսպիսով ՉԺՀ-ի և ՀՀ-ի միջև դիվանագիտական հարաբերությունների հաստատումից հետո հայ-չինական առևտրատնտեսական համագործակցությունը սկսեց զարգանալ արագ տեմպերով: 1992 թ. հունվարի 9-ին Երևանում Հայաստանի Հանրապետության կառավարության և Չինաստանի Ժողովրդական Հանրապետության կառավարության միջև ստորագրվեց Առևտրատնտեսական համաձայնագիրը⁴:

1996 թ. ապրիլի 16-ին Հայաստան ժամանեց ՉԺՀ-ի Պետական խորհրդի նախագահի տեղակալ, արտաքին գործերի նախարար Ցյան Ցիչենի գլխավորած պատվիրակությունը: ՀՀ-ի նախագահ Լ. Տեր-Պետրոսյանը ՉԺՀ-ի արտգործնախարարին ներկայացրեց Հայաստանի արտաքին քաղաքականության հիմնական սկզբունքները՝ վստահություն հայտնելով, որ տարածաշրջանում խաղաղության հաստատման գործընթացի և Հայաստանի հաղորդակցության

2010 թթ.), ատենախոսություն, Խաչատուր Աբովյանի անվան հայկական պետական մանկավարժական համալսարան, Ե., 2012, էջ 103:

³ Չալոբյան Ն., Հայ-չինական հարաբերությունները 1992-2007 թթ., Բանբեր Երևանի համալսարանի, Միջազգային հարաբերություններ, Քաղաքագիտություն, 130.6, Ե., 2010, էջ 25:

⁴ <http://www.mfa.am/hy/country-by-country/cn/>

ուղիների բացման հետ հայ-չինական առևտրատնտեսական հարաբերությունները կաշխուժանան⁵:

Առևտրատնտեսական հարցերով հայ-չինական համատեղ հանձնաժողովը հիմնվել է 1999 թ. օգոստոսի 3-ին ստորագրված Արձանագրության համաձայն: Հայկական կողմից հանձնաժողովի համանախագահն էր ՀՀ-ի էկոնոմիկայի նախարարի տեղակալ Արա Պետրոսյանը, չինական կողմից՝ ՉԺՀ-ի առևտրի նախարարության Եվրոպայի վարչության պետ Սուն Իյունֆուն: Համատեղ հանձնաժողովի անդրանիկ նիստը կայացել է 1999 թ. Երևանում: 2007 թ. ապրիլի 20-ին Երևանում կայացավ հայ-չինական միջկառավարական հանձնաժողովի 5-րդ նիստը, որի ընթացքում նշվեց, որ անցած տարվա ընթացքում արձանագրվել է երկկողմ առևտրային շրջանառության ավելի քան 40 տոկոս աճ, ինչը կազմել է մոտ 52 մլն ԱՄՆ դոլար: Հատկանշական է, որ Հայաստան ներկրվող չինական արտադրության ապրանքների ծավալն անցել է 100 մլն ԱՄՆ դոլարի սահմանը⁶: 2009 թ. երկու երկրների միջև ապրանքաշրջանառությունը կազմել է համարյա 302,5 մլն ԱՄՆ դոլար, ավելի քան 50,5 անգամ գերազնցելով 2000 թ. չափանիշը: 2010 թ. ապրանքաշրջանառությունը կրկին թափ առավ և գերազանցեց 436,7 մլն ԱՄՆ դոլար՝ 44 տոկոս աճելով 2009 թ. համեմատությամբ և 73 անգամ՝ 2000 թ. համեմատությամբ⁷: 2011 թ. Հայաստանի և Չինաստանի միջև ապրանքների ներմուծումը կազմել է ընդհանուրը 16 մլն ԱՄՆ դոլար, իսկ արտահանումը՝ 405 մլն ԱՄՆ դոլար: Համեմատության համար նշենք, որ Վրաստանի ու Չինաստանի միջև ապրանքաշրջանառությունը 2011 թ. կազմել է 553 մլն ԱՄՆ դոլար: Ինչ վերաբերում է Ադրբեջանին, ապա, այդ հանրապետության Ազգային վիճակագրական գործակալության տվյալների համաձայն՝ 2011 թ. երկիր է ներմուծվել 628 մլն ԱՄՆ դոլարի ընդհանուր արժողությամբ չինական ապրանք⁸: Հայաստանի և Չինաստանի միջև ապրանքների ներմուծումը և արտահանումը 2012 թ. կազմել է

⁵ Չալքմյան Ն., նշվ. աշխ., էջ 26:

⁶ Նույն տեղում, էջ 33:

⁷ Китай глазами армян, Е., 2013, с. 95.

⁸ Сараджян С., նշվ. աշխ., էջ 116-117:

ընդհանուրը 31 մլն ԱՄՆ դոլար և 400 մլն ԱՄՆ դոլար համապատասխանաբար⁹:

Ներկայումս անց է կացվել առևտրատնտեսական հարցերով հայ-չինական համատեղ հանձնաժողովի 7 նիստ: Վերջին նիստը տեղի է ունեցել 2013 թ. հունիսի 19-ին՝ Պեկինում: Նիստի ընթացքում կողմերը ներկայացրել են երկու երկրների տնտեսական իրավիճակը, քննարկել են հայ-չինական առևտրատնտեսական համագործակցության արդյունավետության բարձրացմանն առնչվող հարցեր, մասնավորապես՝ երկկողմ առևտրում ապրանքատեսակների բազմազանության ավելացման և դրանց որակի բարձրացման խնդիրները, ենթակառուցվածքների զարգացման, գյուղատնտեսության, հանքարդյունաբերության, էներգետիկայի, քիմիական արդյունաբերության, տեղեկատվական տեխնոլոգիաների և հեռահաղորդակցության ոլորտներում համագործակցության ընդլայնման, հայկական և չինական ձեռնարկությունների միջև կապերի ամրապնդման, համատեղ գործարար համաժողովների, ցուցահանդեսների, տոնավաճառների կազմակերպման հնարավորությունները և այլ խնդիրներ: Նիստի արդյունքում ստորագրվել է Հայ-չինական հանձնաժողովի յոթերորդ համատեղ նիստի Արձանագրությունը¹⁰: Հայ-չինական միջկառավարական հանձնաժողովի համատեղ նիստերն առանձնապես կարևորել են երկու երկրների միջև առևտրատնտեսական հարաբերությունների զարգացումը:

Չինաստանից Հայաստան ներկրվում են էլեկտրոնային սարքավորումներ, համակարգչային տեխնիկա, տնտեսական ապրանքներ, շինանյութ, մետաղական կոնստրուկցիաներ, ավտոմեքենաներ, ավտոբուսներ, պոլիմերներ, հագուստ, ոսկերչական զարդեր: Հայաստանը Չինաստան է արտահանում մարմար, պղնձի խտանյութ, տուֆ, տարբեր քարեր, խողովակներ, և, իհարկե, կոնյակ¹¹:

2001 թ. հոկտեմբերի 12-ին ՉԺՀ-ի Ժողովրդական ներկայացուցիչների համաչինական ժողովի պալատում կայացավ «Նաիրիտ» ձեռնարկության և Շանսի նահանգի սինթետիկ կաուչուկի

⁹<http://www.armstat.am/en/?nid=380&thid%5B%5D=156&years%5B%5D=2012&submit=Search>

¹⁰ <http://www.mineconomy.am/uploads/20130307101950873.pdf>

¹¹ <http://www.panarmenian.net/arm/news/169893/>

միջև համատեղ ձեռնարկություն ստեղծելու վերաբերյալ պայմանագրի կնքման հանդիսավոր արարողությունը: «Մինթետիկ կաուչուկի Շանսի-Նաիրիտ» հայ-չինական համատեղ ձեռնարկության շինարարությունը սկսվեց 2002 թ. և, պայմանավորվածության համաձայն, գործարանը պետք է գործարկվեր 2008 թ. սկզբին: Ձեռնարկության տարեկան արտադրական հզորությունը կազմելու էր 30 հազար տոննա: Նախնական շրջանում այն գործելու էր հնարավորությունների 75 տոկոսով, այնուհետև պետք է ավելացվեին արտադրության ծավալները: Ձեռնարկության կառուցման համար նախատեսվեց ավելի քան 100 մլն ԱՄՆ դոլարի ներդրում: Ընկերության ստացած շահույթի 40 տոկոսը պատկանելու էր ՀՀ-ի կառավարությանը, իսկ 60 տոկոսը՝ չին ներդրողներին¹²: 2010 թ. մայիսի 3-ին ՀՀ-ի նախագահ Սերժ Սարգսյանը ներկա է գտնվել ՉԺՀ-ի Շանսի նահանգի Դաթուն քաղաքում հայ-չինական ամենամեծ տնտեսական համագործակցության նախագծի բացման հանդիսավոր արարողությանը: Ինչպես հայտնել է ՀՀ-ի Էներգետիկայի և բնական ռեսուրսների փոխնախարար Իոսիֆ Իսայանը, 2010-2012 թթ. ընթացքում ձեռնարկությունը տվել է հետևյալ արդյունքները՝ 2010 թ. արտադրվել է 9,5 մլն ԱՄՆ դոլարի 2,9 հազար տոննա կաուչուկ, 2011 թ.՝ 35 մլն ԱՄՆ դոլարի 10,2 հազար տոննա կաուչուկ, 2012 թ.՝ 40 մլն ԱՄՆ դոլարի 10 հազար տոննա կաուչուկ, իսկ 2013 թ. 9 ամիսների ընթացքում՝ 40 մլն ԱՄՆ դոլարի 10 հազար տոննա կաուչուկ¹³:

Բացի քիմիական արդյունաբերությունից, չինական ընկերությունները մեծ հետաքրքրություն ցուցաբերեցին նաև Հայաստանում մրցույթով հայտարարվող ձեռնարկությունների նկատմամբ՝ այն համարելով համագործակցության ամենահուսալի տարբերակը: Այսպես, 2000 թ. դեկտեմբերին չինական տեխնոլոգիաների արտահանման և ներմուծման «CNTIC» (China National Technical IMP & EXP Corp) ընկերությունը շահեց Հրազդանի ջերմաէլեկտրակայանի 5-րդ էներգաբլոկի պահածոյացման աշխատանքների իրականացման միջազգային մրցույթը: 2002 թ. հունվարին ընկերությունը ժամանակին կարողացավ ավարտել

¹² Չալքմյան Ն., նշվ. աշխ., էջ 32:

¹³ <http://www.regnum.ru/news/1722386.html#ixzz2lCzkPyRa>

կաթսայական ագրեգատի հավաքակցման, փորձարկման և պահածոյացման աշխատանքներին¹⁴:

2008 թ. մարտին Ծաղկաձորում տեղի ունեցավ «Զինաստան-Հայաստան» տնտեսական համագործակցության առաջին նիստը, որի աշխատանքներին մասնակցում էր ՉԺՀ Մինձյան-Ույդուրական ինքնավար շրջանի պատվիրակությունը: «Զինաստան-Հայաստան» տնտեսական համագործակցության առաջին նիստը նոր հեռանկարներ բացեց երկու կողմերի միջև տնտեսական կապերի զարգացման համար¹⁵:

2013 թ. սեպտեմբերի 10-ին ՀՀ-ի վարչապետ Տիգրան Սարգսյանը Զինաստանի Ժողովրդական Հանրապետություն կատարած աշխատանքային այցի շրջանակում Դալիան քաղաքում հանդիպել է ՉԺՀ-ի վարչապետ Լի Կեցիանին: Հանդիպման շրջանակներում վարչապետների ներկայությամբ երկու երկրների միջև ստորագրվել են հետևյալ փաստաթղթերը.

- Հայաստանի Հանրապետության և Զինաստանի Ժողովրդական Հանրապետության կառավարությունների միջև առևտրատնտեսական համագործակցության մասին համաձայնագիրը (Հայաստանի Հանրապետության կողմից ստորագրել է ՀՀ կառավարության աշխատակազմի ղեկավար-նախարար Վաչե Գաբրիելյանը),

- Համաձայնագիր Հայաստանի Հանրապետության և Զինաստանի Ժողովրդական Հանրապետության կառավարությունների միջև տեխնիկական համագործակցության վերաբերյալ (Հայաստանի Հանրապետության կողմից ստորագրել է ՀՀ կառավարության աշխատակազմի ղեկավար-նախարար Վաչե Գաբրիելյանը),

- Հուշագիր Հայաստանի Հանրապետության և Զինաստանի Ժողովրդական Հանրապետության միջև, արտակարգ իրավիճակների կառավարման ոլորտում փոխըմբռնման վերաբերյալ (Հայաստանի Հանրապետության կողմից ստորագրել է ՀՀ արտակարգ իրավիճակների նախարար Արմեն Երիցյանը)¹⁶:

¹⁴ Զալբմյան Ն., նշվ. աշխ., էջ 32-33:

¹⁵ Սարգսյան Գ., նշվ. աշխ., էջ 115:

¹⁶ <http://www.gov.am/am/in-the-focus/item/10677/>

Անշուշտ, այս այցը նոր շունչ կհաղորդի հայ-չինական բազմադարյան բարեկամական հարաբերությունների դինամիկ զարգացմանը:

Չինաստանն աշխարհի հզորագույն երկրներից է, և Հայաստանի պետականության համար ՉԺՀ-ի հետ համագործակցությունը կարևորագույն նշանակություն ունի: Չինաստանը Հայաստանի 2-րդ կարևորագույն արտաքին առևտրային գործընկերն է, և պետք է նշել, որ երկու կողմերի կարծիքով փոխադարձ առևտրի ծավալները կարող են հասնել 500 մլն. ԱՄՆ դոլարի: Եվ դա էլ սահման չէ: Տնտեսական համագործակցության խորացման ակնհայտ ուղիներից է էլ ավելի մեծ թվով ներդրողների ներգրավումը Չինաստանից, որը հսկայական արժույթային պաշարներ ունի՝ 3,2 տրլն ԱՄՆ դոլար (առավելագույնը աշխարհում), և որն ամեն տարի տասնյակ միլիարդավոր դոլարներ է ծախսում օտարերկրյա ակտիվների վրա ձեռքբերման համար: Վերջին մի քանի տարիներին Չինաստանն ավելի քան 40 մլրդ ԱՄՆ դոլար է ներդրել արտասահմանյան իրական ակտիվներում, բայց Հայաստանն, այնուամենայնիվ, այդ ներդրումների ընդամենը մի փոքր մասն է կարողացել ներգրավել: Որոշ գնահատականների համաձայն՝ Հայաստանը ներգրավել է 1,4 մլրդ ԱՄՆ դոլար 1992-2010 թթ. և էլի 2,7 մլրդ ԱՄՆ դոլար 2011թ. առաջին մի քանի ամիսներին¹⁷: Հայաստանը և Չինաստանը գտնվում են միմյանցից շատ հեռու, սակայն երկու երկրների և ազգերի միջև հարաբերությունները զարգանում են բավականին դինամիկ:

HAKOBYAN LILIT
(CI at YSLU)

ARMENIAN-CHINESE TRADE AND ECONOMIC RELATIONS FROM 1992 TO 2013

The present article studies Armenian-Chinese trade and economic relations right after the collapse of the Soviet Union. The People's Republic of China, which is one of the most powerful trade partners of Japan, Russian and

¹⁷ Сараджян С., նշվ. աշխ., էջ 120:

India, was among the first countries to recognize the independence of the Republic of Armenia. In 1992 governments of Armenia and China signed the first agreement on trade relations. In 1999 Armenian-Chinese joint committee was established, the parties of which regularly meet to discuss the trade and economic relations of the two countries. The last session of which was held in 2013 in Beijing. On May 3, 2010 RA president Mr. Serzh Sargsyan was present at the opening ceremony of the grandest joint economic project "Shanxi-Nairit Synthetic Rubber" in Datong, China. It is worth mentioning that in December 2010 China National Technical Import and Export Corporation (CNTIC), a large scale state-owned enterprise with main businesses in technology trade, project contracting and project management integrated service, won the international tender on the installation of the boiler at the 5th unit of the Hrazdan Power Plant in Armenia. In 2013 during RA Prime-Minister Mr. Tigran Sargsyan's official visit to Dalian, China, a number of agreements were signed between the two parties. China is the 2nd external trade partner of Armenia, so the two parties believe that the trade volume between Armenia and China can reach 500 mln US dollars and one of the best ways is to attract more investors from China.